

Л. З. Мороз, І. М. Сікорська

Водевіль

ВОДЕВІЛЬ (від франц. vaudeville) – жанр музичного театру; легка комедійна одноактна вистава з музикою, куплетами, танцями. В. притаманні: анекдотична ситуація в основі сюжету, нагромадження випадковостей, переодягання, фарс. трюки, дотепні діалоги, словесні каламбури, танці, куплети, моралізатор. фінал. У 15–16 ст. терміном «В.» визначали просту, невибагливу за мелодією франц. жартівл. або сатир. вуличну пісеньку. Від 2-ї пол. 17 ст. таку назву отримали невеличкі театр. п'єски з куплетами-пісеньками та приспівом-рефреном, що виконувалися на ярмарках. 1792 у Парижі відкрито «Théâtre Vaudeville». Як театр. жанр В. утвердився у Франції 1789–94; з ярмарк. балаганів перейшов на профес. сцену, де набув громадян., соц.-політ. звучання. Згодом В. перетворився на суто розважал. жанр. Найвідоміші франц. автори В. – Е. Скріб та Е. Лабіш.

На поч. 19 ст. у Росії В. розвинувся на основі франц. В. та рос. коміч. опери. У цей час з'явилися переробки франц. В., зокрема «Лев Гурич Синичкін, або Провінційна дебютантка» Дмитра Ленського (1839, переробка з Е. Скріба; укр. перекл. М. Кропивницького – «Актор Синиця», 1885). В основі В. переважали побут. та істор. сюжети, у муз. оформленні – нар.-пісенна творчість. До жанру В. зверталися О. Аляб'єв, О. Верстовський, К. Кавос та ін. Один із перших рос. В. – двомовна (рос. і укр.) «комічна опера» «Козак-віршотворець» О. Шаховського (1812; музика К. Кавоса). Її гол. герой – укр. поет С. Климівський. У 22-х муз. номерах використано популярні укр. пісні («Їхав козак за Дунай» та ін.). Твори О. Шаховського, зокрема «Актор у себе на батьківщині» (присвяч. акторові Я. Шумському), «Українська наречена» (переробка з франц.), входили до репертуару багатьох театрів, однак спотворювали укр. мову й козаччину, що викликало гостру реакцію укр. інтелігентів, своєрідно стимулювало активність укр. драматургів. Гострі, з елементами сатири, В. створили: Ф. Коні («Петербурзькі квартири», 1840), М. Некрасов («Актор», 1841; «Петербурзький лихвар», 1844), П. Каратигін, О. Грибоєдов, О. Писарев, М. Хмельницький та ін. У 30–40-х рр. 19 ст. В. виконував функції побут. комедії. Від 2-ї пол. 19 ст. рос. В. став суто розважал. жанром із пустопорож. сюжетами, грубим комікуванням, вульгаризмами.

Витоки укр. В. – в інтермедії та вертеп. драмі. Для його класич. форми властиві: невеликий обсяг, мала кількість дійових осіб та їхні усталені сценічні «амплуа», сюжет із анекдоту,

бувальщини, нар. побуту, пов'яз. із нагромадженням життєвих непорозумінь, випадковостей, переодяганням персонажів, фарс. прийоми зображення сценіч. ситуацій, несподівана розв'язка, у фіналі – обов'язк. звернення до публіки. Особливість укр. В. – яскравий нац. колорит: етнографізм у показі нар. побуту (переважно сільського), у мові персонажів, пересипаній приказками, прислів'ями. Герої В. – міщани, бідні дівчата, вдови, дрібні чиновники, актори. Нар.-побут. характер В. зумовив його муз. забарвлення: місце обов'язк. куплетів займає нар. пісня чи її стилізов. зразки. Інтонац.-жанр. основа – жартівливо-танц. мелодії, побут. романс, світський кант, закріплені за персонажами відповідної образ. сфери. Романс репрезентує лірич. героїв, відтворюючи їхній емоц. стан; кант використовується переважно як засіб змалювання негатив. образів з урядово-церк. кіл. У драматургії В. значну роль відіграють пісні. З розвитком В. вони поступово втрачають роль дивертисмент. номерів; обумовлені дією та змістом твору, виконують функцію муз. характеристик, дуетів, терцетів – рушіїв дії, фінал. ансамблів – моралізатор. резюме. У В. простежуються риси профес. театр. музики, елементи опер. аріозо, ансамблів та речитативів. Зразком В. вважають «Москаля-чарівника» І. Котляревського (1819; автор. визначення жанру твору – «малороссийская опера»). Яскравий образ гол. героя Чупруна створив на сцені Полтав. вільного театру С. Гулак-Артемівський. Одночасно створений В. «Простак, або Хитрощі жінки, перехитрені москалем» В. Гоголя (1813–14 або 1823–25) за тим самим сюжетом, але з меншим муз. супроводом, написаний для домаш. театру Д. Трощинського. Помітна роль у розвитку укр. В. належить «Бой-жінці» Г. Квітки-Основ'яненка (1840), «На перші гулі» Степана Васильченка (1911). Відомі також В.: «Чумак-чародій» А. Зміївського (1834), «Два брати із Санжарівки, третій – з Хорола» І. Дрейсига (1846), «Муж старий, жінка молода» С. Петрушевича (1849) та ін. В. суто розважал. характеру («Кум-мірошник, або Сатана в бочці» Д. Дмитренка, 1834; «Бувальщина, або На чужий коровай очей не поривай» А. Велісовського, «Один порадував, другий потішив, або Хто лається, той кається», «Оглядівся, як наївся, або Якби не вовк та собака, був би Грицькові гарбузяка» А. Ващенко-Захарченка; усі – 1850-і рр.). У деяких творах цього жанру наявні сатир. мотиви («По-модньому» М. Старицького, 1887; «На сіножаті» Л. Яновської, 1901; «Вітрогони» К. Ванченка-Писанецького, 1904). Серед популяр. В. – «Покійник Опанас», «Чумак український» В. Яновського, «Іди, жінко, в солдати», «Оказія з Микитою», «Поярмаркував», «Козак по своїй волі в 1855 році» А. Ващенко-Захарченка (усі – Київ, 1857), «Мотруня» Г. Осовського (1867, переробка з франц.). Значну групу В. становлять твори Г. Барановського, М. Буніна, М. Вейса, Г. Доброскока, О. Левицької, О. Лубенського, М. Овчаренка, Я. Остроухова, І. Пивоварського, С. Смоленського, М. Сосновського. Це переважно переспівування В. 20–50-х рр. Авторами В. ставали актори, зокрема К. Мирославський-Винников, І. Захаренко. До жанру В. зверталися також І. Тендетников, Г. Борковський, М. Янчук, М. Сластін, С. Воронько. У їхніх творах помітно зростає вага танц. музики (іноді традиц. кінц. звертання до публіки замінялося заг. танцем). Переважають фарс.-анекдот. ситуації спрощ. сюжету. Знач. внесок у розвиток жанру В. зробили М.

Кропивницький («Помирились», 1869; «За сиротою і Бог з калитою, або Несподіване сватання», 1872; «Дійшов до розуму», 1909) та М. Старицький («Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка», 1872). Зберігаючи фольклорну основу, автори вводили умотивовані сценіч. ситуацією пісенні номери, прагнучи подолати шаблони, що склалися у В. У 19 – на поч. 20 ст. В. мав успіх у глядачів, із ним пов'язано діяльність провід. акторів – М. Щепкіна, К. Соленика, М. Заньковецької, П. Саксаганського та ін. Саме В. був «рятівним колом» для укр. театру під час становлення його профес. труп та числен. утисків з боку рос. цар. уряду. У 20 ст. В. посідав значне місце в репертуарі укр. театр. труп, але поступово втрачав специф. жанр. ознаки і художність. У рад. період В. витіснено із драм. репертуару, незважаючи на окремі вдалі виступи в цьому жанрі рос. письменників В. Шкваркіна, І. Льфа і Є. Петрова, Ц. Солодаря та ін., в Україні – М. Савченка, [М. Курильчука](#). Прийоми В. використали [М. Зарудний](#), [Г. Плоткін](#). Сучасні В. створили [В. Кирейко](#) («Вернісаж на ярмарку», 1985) та [В. Філіпенко](#) («Турецька блакитна шаль», 1987).

Рекомендована література

1. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619–1919. Прага, 1925;
2. Старый русский водевиль. 1819– 1849. Москва, 1937;
3. Український водевіль. К., 1965;
4. Давидова І. Малі форми драматургії. К., 1966;
5. Український драматичний театр. Т. 1. К., 1967;
6. Український водевіль. К., 1985;
7. Загайкевич М., Литвинова О. Музичний театр // Історія укр. музики. Т. 1. К., 1989;
8. Загайкевич М. Музика в театрі // Там само. Т. 2. К., 1989;
9. Бувальщина. Комедії. Драми. Діалоги. Водевілі. К., 1990;
10. Мечков І. Антологія українського водевілю // Бібліотечна планета. 2002. № 1;
11. Пилипчук Р. Я. Український театр // Історія укр. культури: В 5 т. Т. 4, кн. 2. Укр. культура 2-ї пол. XIX ст. К., 2005.

Бібліографічний опис:

Водевіль / Л. З. Мороз, І. М. Сікорська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-27311>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).